

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

УДК 371.4 (09)

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ШЕВЧЕНКА ТА ВИХОВНА СИЛА ЙОГО СЛОВА

І. П. Дряєва

студентка 6 курсу, група ПУА-61, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – к.пед.н., доцент А. В. Кочубей

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті проаналізовано педагогічні погляди Тараса Шевченка та вивчено думки про силу його творів у вихованні національно свідомої української молоді, а також проведено письмове анкетування студентів Національного університету водного господарства та природокористування.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Кирило-Мефодіївське товариство, педагогічна діяльність Т. Шевченка, виховний ідеал, освіта, загальноосвітні заклади.

В статье проанализированы педагогические взгляды Тараса Шевченко и изучены мнения о силе его произведений в воспитании национально сознательной украинской молодежи, а также проведено письменное анкетирование студентов Национального университета водного хозяйства и природопользования.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Кирилло-Мефодиевского общества, педагогическая деятельность Т. Шевченко, воспитательный идеал, образование, общеобразовательные учреждения.

The article analyzes the pedagogical views of Taras Shevchenko and studies the idea of the strength of his works in the education of nationally conscious Ukrainian youth, as well as a written questionnaire of students from the National university of water and environmental engineering.

Keywords: Taras Shevchenko, Cyril-Methodius Society, pedagogical activity of T. Shevchenko, educational ideal, education, general educational institutions.

Духовна постать генія українського народу вже 200 років викликає почуття національної гордості, захоплення величчю світобачення, прагнення до здійснення його державотворчих заповітів.

В українському суспільстві і в українській культурі Т.Г. Шевченко й до сьогодні займає особливе місце. Визначний мислитель, самобутній митець, талановитий поет, прозаїк і драматург, художник, просвітитель, він у всіх сферах мистецтва зумів виразити найтонші переживання і прагнення українського народу, його ментальні багатства та передові ідеї. Прикро, що Т.Г. Шевченко не залишив якихось праць з педагогіки, але його геніальні поетичні і прозові твори насичені проблемами навчання і виховання, вони несуть молоді виховний потенціал, спрямований на плекання національної свідомості, патріотизму, духовного збагачення особистості Тому пізнання постаті Т.Г. Шевченка, його творчої спадщини, місця в українській і світовій культурі – процес постійний і необхідний.

Аналіз останніх досліджень. Варто зауважити, що питання про діяльність та погляди Т.Г. Шевченка розглядали такі науковці та вчені, як Я.Д. Дмитренко, Ф.М. Кирилюк, М.О. Максимович, В.М. Доманський, П.В. Жур, І.С. Нечуй-Левицький, М.Ф. Біляшівський та ін.

Педагогічна думка в Україні першої половини 19 століття представлена П. Кулішем, М. Костомаровим, Т. Шевченком, О. Духновичем і ін. У колі наукових інтересів національних педагогів були проблеми впливу соціального середовища та колективу на формування особистості; соціально-педагогічна діяльність у системі освіти, наближення закладів освіти до життя; роль засобів виховання в соціалізації особистості; створення шкіл і благодійних установ, зокрема недільних шкіл.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати педагогічні погляди та діяльність Т. Шевченка, тому що ми вважаємо, що виховна сила його творів є невичерпним джерелом у навчанні, розвитку і вихованні національно свідомої української молоді.

Нове століття розпочалося зародженням національної системи освіти, яка «виявилася прийняттям у 1805 році шкільного закону, який визначив мету та зміст навчання, типи навчальних закладів, порядок їх створення та функціонування, їх взаємозв'язок та взаємозалежність» [3, С. 107].

У кінці 19 століття значно поширюється зміст освіти і відповідно до реформи 1864 року встановили 3 типи загальноосвітніх закладів: народні училища, класичні та реальні прогімназії, класичні та реальні гімназії. «За період із 1859 року в Україні було організовано 111 безкоштовних недільних шкіл. Для забезпечення їх роботи створювали відповідні підручники: «Граматика» П. Куліша, цінним доробком Т.Г. Шевченка у розвиток педагогічної думки є створення ним передового на той час підручник «Букварь Южнорусский», який був доступний кожній простій дитині та ін.» [3, С. 110]. Педагогічні ідеї кінця 19 століття представлені громадсько-педагогічними діячами: Т. Г. Шевченком, П. Кулішем, Л. Українкою, М. Корфом, Т. Лубенцем, Х. Алчевською та іншими.

Кирило-Мефодіївське товариство було створено у 1845 і складалося з відомих прогресивних діячів України: Л. Костомарова, М. Гулака, В. Білозерського, О. Маркевича, О. Навроцького, Т.Г. Шевченка та ін. Члени Товариства пропагували свої ідеї у навчальних закладах: «Костомаров у своїх лекціях у Київському університеті; Білозерський і Пильчиков серед вихованців Полтавського Петровського кадетського корпусу. Члени товариства дбали про створення й видання книжок, доступних простому народові. Для кирило-мефодіївців була чужою національна замкнутість та ненависть до інших народів».

У ході дослідження було проведено письмове анкетування студентів щодо поглядів Т.Г. Шевченка. Першим питанням анкети було передбачено з'ясувати, як студенти зараз сприймають ідеї Шевченка. Наведемо приклади їхніх міркувань: «Т.Г. Шевченко у своїх творах висвітлював ідею патріотизму. Він закликав народ до боротьби за свободу», «Ідеї Шевченка актуальні й сьогодні. Вони допомогли сформувати національну свідомість людей, а отже, і соціальний прогрес. Він був людиною, яка не злякалася системи і намагався відстоювати свої права на волю і свободу слова».

Більшість студентів на друге питання анкети про те, які цінності висвітлює Т.Г. Шевченко у своїх творах, відповіли, що він пропагує «...усі головні чинники народної моралі: добро, милосердя, людяність, чесність, гідність і працелюбність».

У результаті анкетування було виявлено, що задеклароване нами дослідження є актуальним, а студенти читають твори Т.Г. Шевченка, розуміють їх в сучасному контексті, мають своє бачення того, як твори поета можуть вплинути на події сьогодення. Отже, можна сказати, що Т.Г. Шевченко – символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу.

Прикро, що Шевченко не працював у системі освіти й не мав педагогічних творів, проте він цікавився питаннями освіти і мав певні педагогічні погляди, які відображено в його публіцистичних і художніх творах. Пропонуємо фрагмент методичних вказівок та орієнтовних змістових матеріалів для проведення семінару-дискусії «Школа і педагогічна думка в Україні» з дисципліни «Історія педагогіки» (таблиця).

Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка

№ з/п	Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка	Твори Т.Г. Шевченка, у яких відображено його педагогічні погляди
1.	<p>Мріяв про народну школу, де б учні отримували ґрунтовні знання та виховання в душі любові до рідної мови, знайомилися з токарною і слюсарною справою, отримували сільськогосподарські знання. Про це було зазначено в проекті створення народних шкіл, який обговорювали на зборах Кирило-Мефодіївського братства. Показово, що Шевченко працював над написанням підручника для народної школи, намагався внести в загальну освіту елементи трудового виховання.</p> <p>Відстоював масову народну освіту («І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь»)</p>	<p>У творах «Наймичка», «І мертвим, і живим...», «Близнець», «Княгиня», «Прогулка с удовольствием й не без морали», «Щоденнику» та ін. започаткував педагогічні ідеї, які вплинули на формування педагогічної думки в Україні</p>
2.	<p>Вважав, що суспільство і діяльність учителя зокрема впливають на виховання учня, на формування його особистості.</p> <p>Тарас Шевченко високо цінував роботу педагога, вважаючи, що до неї слід допускати лише людей чесних, сумлінних. Відомо, що до заслання Шевченко хотів стати вчителем малювання в Київському університеті. Його було затверджено на посаді, проте попрацювати він не встиг. Психологічні і педагогічні проблеми висвітлив у повісті «Близнюки», в якій показано, яка може бути різниця завдяки суспільному вихованню між близнюками, один із яких навчався в гімназії та університеті і став добродісною людиною, а інший виховувався в кадетському корпусі, в якому з нього витруїли з душі людяність</p>	<p>Повість «Близнюки» (Головна проблема твору — проблема суспільного виховання; формування особистості молодого людини)</p>
3.	<p>Вірив у виняткову силу сімейного виховання. З симпатією писав про виховання дітей у трудових сім'ях, де матері піклуються про своїх дітей, де наполеглива праця зміцнює порядність у стосунках.</p> <p>По-іншому представлено поміщицькі сім'ї, де антимораль негативно впливала на виховання дітей. Засудив аристократок, які безвідповідально ставляться до виховання своїх дітей.</p> <p>Письменник особливо наголошував на ролі матері: «У нашій раї на землі Нічого кращого немає, Як тая мати молодая З своїм дитяточком малим. ...І перед нею помолюся, Мов перед образом святим Тієї матері святої, Що в мир наш бога принесла...»</p>	<p>Поєми «Катерина», повість «Наймичка», (зобразив маму-селянку, яка приховувала своє материнство від сина заради його благополуччя), «Прогулка с удовольствием и не без морали» (матір-поміщицю більше цікавить вбрання ніж власні діти). Повість «Музикант»</p>
4.	<p>Був переконаний, що навчати та виховувати слід рідною мовою, дотримуватися народних традицій, моралі та етики.</p> <p>Шевченко висловлював зауваження щодо естетичного виховання. Наприклад, про Нижегородський інститут шляхетних дівчат занотував: «Усе це непогано, але ось що огидно. У залах інституту, крім лав та грізного зображення самодержця, жодної картини, жодної гравюри. Де ж естетичне виховання жінки?» [1]</p>	
	<p>18 листопада 1857 року, цінуючи красу в природі і в мистецтві, записав: «Яким живлющим і дивним є вплив краси на душу людини». Цілковито розділяємо думки Шевченка про те, що людина повинна мати добре розвинені естетичні смаки, бути обізнаною з високохудожніми літературними творами, орієнтуватися в образотворчому мистецтві.</p> <p>«Не зайвим є вміння малювати, гарно співати, грати на музичних інструментах. Вихована людина – високоморальна людина, яка палко любить батьківщину, добре усвідомлює обов'язки перед суспільством, ненавидить брехню, лицемірство й підлабузництво» [4, С. 512]</p>	<p>«Щоденник»</p>
5.	<p>Т. Шевченко використовував у своїх творах український фольклор (етновиховання). Джерела творчості письменника – це тогочасна дійсність, фольклор (літописи, думи, народні пісні, демонологія та ін.) і літературні традиції</p>	<p>Балада «Тополя», поезія «Ой три шляхи широкі» та інші</p>

продовження таблиці

	«Прислав мені з Пітера курінний Панько Куліш книгу своєї роботи, названу «Записки о Южной Руси», писану нашим язиком. Такої доброї книги на нашому язичу ще не було друковано. Тут живо вилитий і кобзар, і гетьман, і запорожець, і гайдамака, і вся старожитна наша Україна як на долоні показана» [2]	
6.	<p>Т. Шевченко підтримував ідею створення недільних шкіл, він брав участь у обговоренні питання щодо їх організації, дбав про створення для них навчально-педагогічної літератури. Зважаючи на те, що ці школи існували на добровільні пожертви, поет призначив на їхню користь частину накладу «Кобзаря», випущеного в 1860 р., та регулярно переказував частину своїх коштів.</p> <p>У листах до М. Костомарова та М. Чалого Шевченко зазначав, що слід створити спеціальні підручники для цих шкіл. Цінним доробком у розвитку педагогічної думки є створення передового на той час підручника для недільних шкіл «Букваря южноруського», який став «прощальною лебединою піснею нашого національного героя»</p>	<p>«Буквар южноруський» (Обсяг 24 сторінки. Містив великі та малі літери алфавіту і цифри. Учні спочатку вивчали звуки і літери в алфавітному порядку, згодом переходили до читання цілих слів. Для полегшення процесу опанування грамоти слова спочатку поділяли на склади, а відтак наводився текст без такого поділу. І хоча редакційний уряд не допустив «Букварь».</p> <p>Шевченка у школи, його передові педагогічні ідеї увійшли до золотого фонду прогресивної української педагогіки [4, С. 512-513]</p>
7.	Важливу роль надавав трудовому вихованню. На його думку, праця повинна займати головне місце в житті людини	У повісті «Капітанша» написано: «Заздрю і завжди заздритиму тобі, щасливий благородний трудівнику»
8.	Мав своє бачення виховного ідеалу: людина з багатограними знаннями і високими моральними якостями, здатна самореалізувати свої знання в житті, уміє цінувати мистецтво, любить працю	
9.	Аби виправити гендерну асиметрію тогочасного навчально-виховного процесу, ставив питання про необхідність освіти для жінок нарівні з чоловіками	

Отже, проблеми, які зазвичай вирішують за допомогою педагогіки, Шевченко вирішував за допомогою художніх засобів. «Шевченкове слово і ніжне, і грізне, До нього торкнуся – і біль промине. Крізь грози й руїни народ України Шевченковим словом гартує себе». Т. Г. Шевченко вважається співцем народної слави, сподівань і прагнень людей, тому що сам виріс на народних традиціях, зберігав їх усе життя, навчив людей цінувати свої національні культурні надбання. Сьогоднішня Україна, без перебільшення, постала на шевченківському моноліті духу, думки, слова.

Як писала Леся Українка:

Усе знесла й перемогла
його любов і сила.
Того великого вогню
і смерть не погасила.

1. Виховне спрямування творів Шевченка. URL: <http://www.slideshare.net/victorkravtsov73/ss-29996041> (дата звернення: 10.11.2018). 2. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-21755.html?page=18> (дата звернення: 10.11.2018). 3. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 190 с. 4. Тищенко Т. Освітні ідеї Тараса Григоровича Шевченка. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3502/1/Tyschenko.pdf> (дата звернення: 10.11.2018). 5. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів. К. : Академія, 2000. 544 с.